

3-казус

2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00ларда А. исмли шахс Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани Неъмат кўчаси 3 «А»-уйда, ушбу уйни қурилишида ўзи билан бирга ишлаётган Р. билан ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал оқибатида, ошхона пичоғи билан Р.нинг кўкрак қафаси чап тарафи 5-6 қовурғалари орасига бир маротаба зарба берган. Етказилган тан жароҳати натижасида Р. Тошкент тиббиёт академияси 3-клиникасида вафот этган.

Суд тиббий экспертизасининг 21.08.2020 йилдаги 690-сонли хулосасига кўра, Р.нинг ўлимига «қорин олд деворига, қорин бўшлиғига тешиб кирувчи, санчиб-кесувчи яраси, чап буйрак ва қорин аортаси жароҳатланиши, ташқи ва ички қон кетиши» сабаб бўлганлиги аниқланган.

А. исмли шахс томонидан содир қилинган қилмиш таркибини таҳлил қилинг, жинойятни тамом бўлиш вақтини ҳамда жинойятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқланг. Содир этилган қилмишни квалификация қилинг. Содир қилинган қилмиш учун ЖКнинг умумий қисми қоидалари асосида жазо тайинланг. Тайинланган жазодан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларини қўллаш масалаларини таҳлил қилинг.

Кириш

Мазкур муаммоли вазиятга ҳуқуқий баҳо беришда биз қуйидаги масалаларга тўхталиб аниқлик киритиб ўтамиз:

1. Ўлимга олиб келган қасдан баданга оғир шикаст етказилишида жиноят таркиби.
2. Қасддан баданга оғир шикаст етказишда жиноятнинг тамом бўлиш вақти.
3. Қасддан баданга оғир шикаст етказиш жиноятининг ижтимоий хавфлилиқ даражаси.
4. Қасддан баданга оғир шикаст етказишда жиноятни квалификация қилиш.
5. Қасддан баданга оғир шикаст етказиш жинояти жазо тайинлаш.
6. Тайинланган жазодан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларини қўллаш масалаларини таҳлил қилиш.

Мушоҳада қисми

Ушбу казусда келтирилган қилмишнинг таркибини таҳлил қиладиган бўлсак, жиноят таркибининг **объекти** иккита бўлиб, биринчиси бошқа шахснинг соғлигини, иккинчиси бошқа шахснинг ҳаётини ҳимоя қилиш борасидаги ижтимоий муносабатлар ҳисобланади.

Қилмишнинг **объектив томонининг** зарурий белгиси сифатида ҳуқуққа хилоф равишда бошқа шахс соғлигига оғир зарар етказишга сабаб бўлган ҳаракатда ифодаланиб, факультатив белгиси қуролдир.

Қилмишнинг **субъекти** жиноят содир этгунга қадар ўн тўрт ёшга тўлган, ақли расо жисмоний шахслар ҳисобланади.

Қилмишнинг **субъектив томони** бошқа шахснинг соғлигига қасддан шикаст етказиш ва бошқа шахснинг ҳаётига нисбатан эҳтиётсизлик (ёки қасд бўлиши ҳам мумкин).

Баданга етказилган шикастнинг хусусияти ва оғирлиқ даражасини аниқлаш, тиббиёт органлари ваколатига тааллуқли бўлиб, “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг суд-тиббий экспертиза

муассасаларида суд-тиббиёт экспертизаларини ўтказиш тартиби тўғрисида”ги йўриқномасига (рўйхат рақами 2259) мувофиқ ўтказилади. Суд-тиббиёт экспертизаларини ўтказиш муддатлари ушбу экспертизаларнинг мураккаблиги ва хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўттиз кун доирасида белгиланади.

Ушбу вазиятда суд тиббий экспертизасининг 21.08.2020 йилдаги 690-сонли хулосаси белгиланган муддатда ичида тақдим қилинган.

Маълумки, соғлиққа ва жисмоний дахлсизликка қарши жиноятлар моддий таркибли бўлиб, ижтимоий хавфли оқибатлар юз берган пайтдан эътиборан тамом бўлган жиноят деб топилади.

Баданга шикаст етказилганда, айбдорнинг ғайриқонуний ҳаракати туфайли жабрланувчининг соғлиғига зарар етказиш оқибат тариқасида намоён бўлади.

Ушбу вазиятда А. исмли шахс томонидан 2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00 ларда Р. исмли шахснинг кўкрак қафасига ошхона пичоғи билан тан жароҳати етказган вақтдан эътиборан жиноят тамом бўлган деб топилади.

Қилмишни ижтимоий хавфли деб баҳолаш учун асос бўладиган ҳаракат ёки ҳаракатсизликнинг таркиби билан ифодаланади. Жиноий қилмишнинг ижтимоий хавфлилиги оқибатида Жиноят кодекси билан ҳимояланадиган ижтимоий муносабатларга етган ёки етиши мумкин бўлган зарар даражасида ифодаланади.

Қасддан баданга оғир шикаст етказиш (ўлимга олиб келган) жиноятини ижтимоий хавфлилиқ даражасини аниқлаш учун жиноят таркибининг субъектив томонини ҳамда айбдорнинг келиб чиққан руҳий муносабатига алоҳидага олган ҳолда турли ҳолатлар учун турлича аниқлаш мумкин.

1. Қасддан одам ўлдириш (ЖК 97-модда биринчи қисми) жинояти бўйича ўта оғир жиноят.

2. Қасддан баданга оғир шикаст етказиш (ЖК 104-модда учинчи қисми “д”банди) жинояти бўйича оғир жиноят.

3. Зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиб, қасддан баданга оғир шикаст етказиш (ЖК 107-модда) жинояти ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят

4. Кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан баданга оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш (ЖК 106-модда) жинояти ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноят

Казусда келтирилган қилмишга баҳо беришда 5 та эҳтимолий ҳолатларда кўриб чиқамиз.

1-ҳолатда:

А. билан Р. олдиндан дўстона муносабатда бўлган бўлса, бир-бирини тушунса, аммо маълум бир ҳолатда (масалан, қиз болани рашк қилиш туфайли) ўртада жанжал чиқиб, улардан бири иккинчисига пичоқ билан жароҳат етказган бўлса ва шу вақтнинг ўзида эсини йиғиб олиб, жабрланувчи Р.га зарурий биринчи тиббий ёрдам кўрсатган, «Тез ёрдам»ни чақирган, уни қутқариш учун имкони даражасида барча чораларни кўрган бўлсада, лекин Р. етказилган жароҳатлар туфайли вафот этган бўлса, бу ҳолатда А. томонидан Р. га тан жароҳати етказишга қасд қилинган бўлиб, лекин Р. нинг ўлимига эҳтиётсизлик қилган бўлади.

Ушбу вазиятда А. исмли шахс томонидан Р. исмли шахснинг кўкрак қафасига ошхона пичоғи билан тан жароҳати етказган вақтдан эътиборан жиноят тамом бўлган деб топилади.

Жиноят кодексининг 23-моддасига асосан (Мураккаб айбли жиноят) агар шахснинг қасддан жиноят содир этиши натижасида эҳтиётсизлик орқасида бошқа ижтимоий хавфли оқибатлар (ўлим) юз берган ва шундай қилмишни қонун қаттиқроқ жавобгарлик билан боғлаган бўлса, бундай жиноят қасддан содир этилган деб топилади.

Ушбу ҳолатларни эътиборга олган ҳолда А.нинг қилмиши бир вақтнинг ўзида Жиноят кодексининг 104-моддаси, 3-қисми, “д” банди (қурол

билан) ҳамда 104-моддасининг иккинчи қисми, “л” банди (ўлимга олиб келган) квалификация белгилари мавжуд. Бундай ҳолатда барча қилмиш Жиноят кодексининг 104-моддаси, 3-қисми, “д” банди бўйича, яъни жабрланувчининг ўлимига сабаб бўлган, қасддан баданга оғир шикаст етказиш деб квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 104-моддаси, 3-қисми, санкциясида саккиз йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган.

Шу сабабли, ушбу жиноят Жиноят кодексининг 15-моддасига асосан оғир жиноятлар таснифига киради.

Жиноят кодексининг 73-моддасига асосан озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахсларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қўлланилиши мумкин.

Шахс ижро этилмаган қўшимча жазодан ҳам озод қилиниши мумкин. Ушбу модданинг 3-қисми “б” бандига асосан оғир жинояти учун, шунингдек қасддан содир этган жинояти учун, агар шахс илгари қасддан содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган бўлса, суд тайинлаган жазо муддатининг камида ярмини ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиниши мумкин.

1-ҳолат учун хулоса:

Қилмиш жиноят кодексининг 104-моддаси, 3-қисми, “д” банди билан, яъни жабрланувчининг ўлимига сабаб бўлган қасддан баданга оғир шикаст етказиш деб квалификация қилинади.

2-ҳолатда:

А. билан Р. ўртасида келиб чиққан жанжал натижасида Р. томонидан А. га нисбатан тажовуз қилинган (мисол учун бўғиш ёки пичоқ орқали) бўлса А. ўзини мудофаа қилиш мақсадида қўлига илинган ошхона пичоғи билан Р. нинг танасига бир маротаба пичоқ урган бўлса ва бу химояланиш хужумга нисбатан мутаносиб, яъни зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилмаган ҳолатда бўлган бўлса-ю, Р. етказилган жароҳатлар туфайли вафот этган

бўлса, бу ҳолатда А. нинг қилмиши Жиноят кодексининг 37-моддасига асосан жиноят деб топилмайди.

Бошқа шахсларга ёки ҳокимият органларига ёрдам сўраб мурожаат қилиш ёхуд тажовуздан ўзга йўсинда қутулиш имконияти бор-йўқлигидан қатъи назар, зарурий мудофаа ҳуқуқи шахсга тегишлидир.

2-ҳолат учун ҳулоса:

Қилмиш Жиноят кодексининг 37-моддасига (Зарурий мудофаа) асосан жиноят деб топилмайди.

3-ҳолатда:

А. билан Р. ўртасида келиб чиққан жанжал натижасида Р. томонидан А. га нисбатан тажовуз қилинган (мисол учун жисмоний куч ишлатиш) бўлса А. ўзини мудофаа қилиш мақсадида қўлига илинган ошхона пичоғи билан Р. нинг танасига бир маротаба пичоқ урган бўлса ва бу ҳимояланиш ҳужумга нисбатан номутаносиб яъни зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилган ҳолатда бўлган бўлса, Р. етказилган жароҳатлар туфайли вафот этган бўлса, бу қилмиш тажовузнинг хусусияти ва ҳавфлилиги даражасига бутунлай мувофиқ келмайдиган мудофаа, зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Суди Пленумининг “Ижтимоий ҳавфли тажовузлардан зарурий мудофаа ҳуқуқини таъминловчи қонунларни судлар томонидан қўлланиши ҳақида” ги 39-сонли қарори 7-бандига асосан зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиб, қасддан баданга оғир тан жароҳати етказилганлик тажовузчининг ўлимига олиб келса, ҳимояланувчининг айби тажовузчининг ўлимига нисбатан эҳтиётсизлик оқибатида юз берган бўлса, Жиноят кодексининг 107-моддаси билан тавсифланиши керак.

Шундан келиб чиқиб, А. нинг ҳимояланиши ўзига Р. томонидан қилинган тажовузга нисбатан номутаносиб тарзда, зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилган бўлиб, Жиноят кодексининг 107-моддаси билан,

яъни Зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиб, қасддан баданга оғир шикаст етказиш деб квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 107-моддаси санкциясида базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч юз соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоси назарда тутилган.

Шу сабабли, ушбу жиноят Жиноят кодексининг 15-моддасига асосан ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар таснифига киради.

Лекин шуни эътиборга олиш лозимки, зарар етказиш мақсадида қасддан ҳужум қилиш истагини қўзғатиш зарурий мудофаа деб топилмайди.

Жиноят кодексининг 55-моддаси, “е” бандига асосан зарурий мудофаанинг чегарасидан четга чиқиб жиноят содир этиш жазони енгиллаштирувчи ҳолатлар деб топилади.

Жиноят кодексининг 73-моддасига асосан ахлоқ тузатиш ишларига ҳукм қилинган шахсларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қўлланилиши мумкин.

Шахс ижро этилмаган қўшимча жазодан ҳам озод қилиниши мумкин. Ушбу модданинг 3-қисми “а” бандига асосан ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жинояти учун суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан бир қисмини ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиниши мумкин.

3-ҳолат учун хулоса:

Қилмиш жиноят кодексининг 107-моддаси билан, яъни Зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиб, қасддан баданга оғир шикаст етказиш деб квалификация қилинади.

4-ҳолатда:

А. билан Р. нинг ўртасида ўзаро жанжал келиб чиқиб, Р. томонидан А. га нисбатан оғир ҳақорат ишлатилган бўлса, бунинг натижасида А. томонидан тўсатдан юз берган кучли руҳий ҳаяжонланиш натижасида Р.нинг танасига бир маротаба пичоқ урган бўлса, Р. шу етказилган

жароҳатлар туфайли вафот этган бўлса, Жиноят кодексининг 106-моддаси билан, яъни кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан баданга оғир шикаст етказиш деб квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 106-моддаси санкциясида базавий ҳисоблаш миқдорининг эллик бараваридан юз бараваригача миқдорда жарима ёки уч юз олтмиш соатгача мажбурий жамоат ишлари ёки икки йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёхуд бир йилдан уч йилгача озодликни чеклаш ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган.

Шу сабабли, ушбу жиноят Жиноят кодексининг 15-моддасига асосан ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар таснифига киради.

Жиноят кодексининг 55-моддаси, “д” бандига асосан жабрланувчининг зўрлик, оғир ҳақорат ёки бошқача ғайриқонуний ҳаракатлари туфайли вужудга келган кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида жиноят содир этиши жазо тайинлашда енгиллаштирувчи ҳолатлар деб топилади.

Жиноят кодексининг 73-моддасига асосан ахлоқ тузатиш ишларига ҳукм қилинган шахсларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қўлланилиши мумкин.

Шахс ижро этилмаган қўшимча жазодан ҳам озод қилиниши мумкин. Ушбу модданинг 3-қисми “а” бандига асосан ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жинояти учун суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан бир қисмини ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиниши мумкин.

4-ҳолат учун хулоса:

Қилмиш жиноят кодексининг 106-моддаси билан, яъни Кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида қасддан баданга оғир шикаст етказиш деб квалификация қилинади.

5-ҳолатда:

А. нинг Р. га нисбатан олдиндан хусумати бўлиб, ўлдириш учун қулай пайт пойлаб, олдиндан тайёргарлик кўрган ҳолда, атайин жанжал чиқариб,

жанжал натижасида пичоқ билан ҳаёт учун хавфли органларига қасдан жароҳат етказган бўлса, Р. шу етказилган жароҳатлар туфайли вафот этган бўлса, бу ҳолатда А. томонидан Р. ни ўлдиришга қасд қилган бўлади.

Ушбу қилмиш Жиноят кодексининг 97-моддаси, биринчи қисми билан квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 97-моддаси, 1-қисми санкциясида ўн йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган.

Шу сабабли, ушбу жиноят Жиноят кодексининг 15-моддасига асосан ўта оғир жиноятлар таснифига киради.

Жиноят кодексининг 73-моддасига асосан озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган шахсларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қўлланилиши мумкин.

Шахс ижро этилмаган қўшимча жазодан ҳам озод қилиниши мумкин. Ушбу модданинг 3-қисми “в” бандига асосан ўта оғир жинояти учун, шунингдек жазодан муддатидан илгари шартли озод қилинган ёки жазоси енгилроғи билан алмаштирилган шахс жазонинг ўталмаган қисми мобайнида қасддан янги жиноят содир этганлиги учун ҳукм қилинган бўлса, суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкин.

5-ҳолат учун хулоса:

Қилмиш жиноят кодексининг 97-моддаси, биринчи қисми қасддан одам ўлдириш билан квалификация қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбаалар:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Суди Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги “Ижтимоий хавфли тажовузлардан зарурий муҳофаа ҳуқуқини таъминловчи қонунларни судлар томонидан қўлланиши ҳақида” ги 39-сонли қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Олий Суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида” ги 13-сонли қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Олий Суди Пленумининг 2007 йил 27 июндаги “Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида” ги 6-сонли қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2011 йил 28 августда 2259-сон билан рўйхатга олинган “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг суд-тиббий экспертиза муассасаларида суд-тиббий экспертизаларини ўтказиш тартиби тўғрисида”ги йўриқнома.
6. М.Х.Рустамбаев Ўзбекистон Республикаси Жиноят ҳуқуқи. Дарслик. I ва III томлар.
7. <https://www.lex.uz>